

¹Наталія Миколаївна Волошина (канд. філос. наук.)²Сергій Володимирович Череватий (канд. політ. наук.)¹Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації, Київ, Україна²Інформаційне Агентство Державної прикордонної служби України, Київ, Україна

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВПЛИВ НА ГРОМАДСЬКУ ДУМКУ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Нині проти України ведеться відкрита воєнна агресія з боку Російської Федерації, при цьому використовуються різноманітні засоби формування громадської думки населення різних регіонів, спрямовані на дестабілізацію суспільно-політичного та економічного становища в державі. За мирних умов наукові дослідження стосовно формування громадської думки в Україні були спрямовані на забезпечення інтересів окремих партій у передвиборчій кампанії. При загостренні інформаційного протиборства виникла потреба переосмислення ролі інформаційного впливу у формуванні громадської думки. Сьогодні, по суті, на території України ведеться інформаційна війна, що обумовлює необхідність дослідження механізму формування громадської думки засобами інформаційного впливу в умовах сепаратизму, тероризму і неприхованої воєнної агресії.

У статті розкрито сутність, зміст, оцінювальну, директивну, спонукальну, консультативну, поведінкову (тиск) функції громадської думки. Показано механізм її формування та впливу на процес прийняття суспільно-політичних рішень. Розглянуто основні форми, способи і прийоми інформаційного впливу на громадську думку суспільства. Охарактеризовано завдання інформаційного впливу противника на громадську думку українського суспільства, проаналізовано механізм формування громадської думки різних верств українського населення за допомогою інформаційного впливу в умовах сучасної внутрішньої й зовнішньої воєнної агресії проти незалежної України.

Ключові слова: громадська думка; форми; способи і прийоми інформаційного впливу.

Вступ

Постановка проблеми. Громадська думка була і залишається важливою соціально-політичною інституцією суспільства, що віддзеркалює сутність політичної волі народу та є однією з ланок механізму прийняття рішень у всіх сферах життєдіяльності країни, в тому числі і військовій. Вивчення процесів формування громадської думки її дії та впливу на механізм прийняття суспільно-політичних рішень є дуже важливими в мирний час, у загрозований період і в ході військового конфлікту. Сьогодні Україна зазнає військової агресії з боку Російської Федерації, яка неоднозначно оцінюється різними верствами населення, що мешкає в східних і західних регіонах нашої держави.

Громадська думка суспільства формується під впливом багатьох чинників, чільне місце серед яких посідають засоби інформаційного впливу. Їхня роль зростає в умовах підготовки і здійснення різних форм сучасної внутрішньої й зовнішньої воєнної агресії проти незалежної України.

Дані обставини обумовлюють актуальність з'ясування ролі інформаційного впливу на формування громадської думки українського суспільства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Розгляду питань формування громадської думки за допомогою засобів інформаційного впливу присвячено певну кількість досліджень, які умовно можна віднести до різних груп. Першу групу складають праці В. Здоровеги,

О. Копиленка, В. Миронченка, А. Москаленка, Г. Почепцова, В. Різуна та ін., в яких розглядаються питання взаємодії влади і засобів масової інформації.

До другої групи пропонується віднести напрацювання О. Белова, О. Литвиненка, В. Остроухова, С. Сьоміна, Г. Перепелиці та ін., які розглядають питання інформаційного впливу на формування громадської думки в галузі інформаційної безпеки. До третьої групи можна віднести праці С. Кара-Мурзи, М. Присяжнюка, Я. Жаркова та ін., в яких аналізуються теоретико-практичні аспекти механізму інформаційного впливу на громадську думку. До четвертої групи відносяться наукові статті стосовно сутності громадської думки та чинників її формування. Це доробки С. Брайчевського, М. Дзюби, В. Іщука, В. Карлової, У. Стефанчук та ін.

Більшість авторів приділяють основну увагу вивченню методологічних аспектів питань інформаційного впливу на формування громадської думки суспільства в процесі мирного становлення і розвитку незалежної України у різних сферах людської життєдіяльності. Віддаючи належне науковій і практичній значущості розглянутих наукових праць слід, однак, зауважити, що *серед невіршених частин* проблеми залишається аналіз механізмів інформаційного впливу на формування громадської думки в Україні в умовах сепаратизму і зовнішньої воєнної агресії, що й обумовлює зацікавленість зазначеною проблематикою.

© Н.М. Волошина, С.В. Череватий

Метою статті є ролі інформаційного впливу на формування громадської думки українського суспільства в умовах сучасної внутрішньої й зовнішньої воєнної агресії проти незалежної України. Для досягнення мети авторами вирішено наступні завдання:

- розкрито сутність і зміст громадської думки;
- вивчено механізм її формування та впливу на процес прийняття суспільно-політичних рішень;
- показано хід формування громадської думки сучасного українського суспільства за допомогою інформаційного впливу в умовах інформаційної та збройної агресії з боку Російської Федерації.

Виклад основного матеріалу дослідження

Громадська думка є одним з найдавніших феноменів суспільного життя. Термін “громадська думка” (англ. public opinion) вперше застосував у другій половині ХІІ ст. англійський державний діяч та письменник лорд Дж. Солсбері на означення моральної підтримки населенням країни дій парламенту. Поступово цей термін поширився в інші країни, а з ХVІІІ ст. став загальноприйнятим.

В Україні вивчення громадської думки пов'язане із створенням наприкінці 80-х років ХХ ст. Центра дослідження громадської думки під керівництвом Т. Заславської, який у Києві, Дніпропетровську, Львові мав регіональні відділення. За роки незалежності інтерес до громадської думки в Україні помітно поживався, що зумовлено демократизацією політичного, соціально-економічного, духовного життя.

Соціологія визначає громадську думку, як специфічний вияв масової свідомості, що виражається в оцінках (вербальних і невербальних) і характеризує відношення людей до суспільно значущих подій і фактів, актуальних проблем суспільного життя [1, с.172].

Як виразник масової, суспільної свідомості, громадська думка проявляється в оцінювальній, директивній, спонукальній, консультативній, поведінковій функціях стосовно органів управління.

Оцінювальна функція громадської думки виявляє себе у виробленні громадськістю схвалення чи осуду управлінської діяльності. Директивна – відпрацюванні громадськістю рішення щодо конкретних проблем суспільства, які мають суто імперативний, обов'язковий характер. Суть спонукальної функції громадської думки у тому, що громадськість у формі мітингів, демонстрацій, страйків тощо спонукає органи управління до прийняття відповідних рішень. Консультативна функція громадської думки реалізує себе у рекомендаціях органам влади та управління щодо способів і шляхів розв'язання суспільних проблем. Поведінкова (її ще називають експресивна) функція громадської думки полягає в тому, що громадська думка, незалежно від того, в

яких умовах їй доводиться “діяти”, завжди займає певну позицію щодо тих чи інших фактів і подій життя суспільства, насамперед – діяльності держави.

Громадська думка формується у зв'язку з певними подіями, явищами суспільного життя. Це – публічно висловлене й поширене судження, яке містить оцінку і ставлення (приховане чи явне) до якоїсь події, окремих осіб, діяльності різних груп, організацій, що становлять певний інтерес для суспільства. Вона є виразником масової свідомості.

У будь-якому суспільстві ідеї, інтереси, переконання, соціальні уявлення різних великих груп існують не ізольовано одне від одного, а утворюють своєрідний сплав, що визначається як масова свідомість суспільства. Буде невірно за змістом уявляти громадську думку як механічну суму індивідуальних свідомостей, тому що кожна людина сприймає об'єктивну дійсність своєрідно, залежно від особливостей характеру, темпераменту, освіти, віку, соціуму і т. п.

Формування громадської думки здійснюється на науковому і на повсякденному рівні. На науковому рівні вона формується під впливом засобів масової інформації, організованих заходів (Майдан, мітинги, демонстрації, збори), на повсякденному – на її формування впливають: близьке соціальне оточення, сім'я, колектив (трудовий, учнівський, студентський, військовий), власний життєвий досвід, чутки.

На формування громадської думки впливає інтенсивний обмін інформацією, порівняння і співставлення близьких позицій, пошук точок дотику, відкидання деталей, характерних для індивідуальних уявлень [2].

Основними формами прояву громадської думки є наступні: оцінка, скарга, порада, схвалення, побажання, незадоволення, осуд, несхвалення, незгода, протест. Загальною рисою кожної із форм громадської думки стосовно будь-якої події, явища, що відбувається у суспільстві є оцінний характер. Підґрунтям оцінювальної дії є елементи знання, що виступають у вигляді інформованості людей, тобто наявності у них певної сукупності даних, уявлень про різні явища дійсності. Саме на це орієнтуються сили інформаційного впливу при підготовці та проведенні сучасних інформаційних операцій в ході збройних конфліктів та після них.

У нашому випадку основними завданнями інформаційного впливу Російської Федерації є: відволікання громадської думки світової спільноти від агресії проти України; створення ілюзії в населення нашої держави та в населення країн світу у миролюбних цілях Росії; переконання населення України в необхідності зміни форми державного правління та необхідності підтримки сепаратистів; у введенні в оману керівництва нашої держави в термінах початку активних бойових дій і т. ін. Це знаходить підтвердження в процесі анексії Російською Федерацією Криму та

відкритій агресії Росії на Південному Сході України.

Реальні події 2014 – початку 2015 року яскраво свідчать про повномасштабну інформаційну війну з боку Російської Федерації у відношенні незалежної України. Ідеї досягнення перемоги над ворогом за допомогою інформаційного впливу сформульовані ще у Стародавньо-китайській філософії. В своєму “Трактаті про військове мистецтво” Сунь-цзи відмічав: “У всякій війні, як правило, найкраща політика зводиться до захоплення держави цілісною... Здобути сотню перемог у боях – це не край мистецтва. Підкорити суперника без бою – ось вінець мистецтва” [3, с.94]. Ідея захоплення Росією Криму без єдиного пострілу була реалізована у 2014 році завдяки проведенню інформаційно-психологічної операції.

Інформаційні війни ведуться за допомогою інформаційного впливу: цілеспрямованої розробки і поширення спеціальної актуальної інформації, здатної зробити безпосередній або непрямий вплив на громадську думку, психологію і поведінку населення, військовослужбовців. Здійснюючи інформаційний вплив, агресор вирішує наступні завдання:

переконує спільноту в правильності, необхідності військового втручання (роз'яснення своєї політики, зображення супротивника в невігідному світлі, досягнення доброго відношення до своєї країни тощо. Для світу анексія Криму подавалась у засобах масової інформації, як захист прав російськомовного населення і відтворення історичної справедливості);

впливає на військово-політичне керівництво противника та його союзників з метою відмови або утримання від вступу у війну (економічні та політичні санкції, демонстрація військової сили, рішучості та готовності швидко здійснити свої задуми і досягти військових цілей);

підтримує всередині країни супротивника опозицію, сили опору, расові, етнічні, релігійні та інші протиріччя, підриває довіру до керівництва країни;

впливає на населення дружніх, нейтральних країн;

підриває моральний дух, створює обстановку невпевненості й занепокоєння серед особового складу супротивника;

знижує боєздатність військових формувань.

Автори статті підтримують точку зору на визначення інформаційного впливу сформульоване в “Нарисі теорії і практики інформаційно-психологічних операцій”. Це цілеспрямована розробка і поширення спеціальної актуальної інформації, здатної зробити безпосередній або непрямий вплив на суспільну свідомість, психологію і поведінку населення, військовослужбовців [4, с.247].

Незалежна Україна вперше безпосередньо стикнулася з відкритим інформаційним впливом, спрямованим на анексію частини української

території. Водночас військові експерти з таким типом воєнних дій знайомі достатньо давно. Проблема, у її модерному розумінні, почала розроблятися ще у 1960-70-х роках у працях про “заколото-війни” Євгена Месснера – колишнього полковника Генерального штабу Російської царської армії. Він, зокрема, писав: “У колишніх війнах важливим шанувалося завоювання території. Надалі найважливішим шануватиметься завоювання душ у ворожій державі. Воювати будуть не на двомірній поверхні, як у давнину, не в тривимірному просторі, як було за часів народження військової авіації, а в чотирирівнірному, де психіка воюючих народів є четвертим виміром”. Очевидно, саме це мали на меті у Кремлі, розпочавши приховану війну проти України у Криму, а також розпалюючи нестабільність у Східних і Південних областях нашої держави.

Безумовно, що як пропаганда, так і public relations використовують як основний інструмент донесення інформації саме засоби масової інформації. Завдяки цьому останні стали ідеальним засобом для проведення інформаційно-психологічного впливу, який полягає в цілеспрямованому створенні та поширенні спеціально відібраної інформації, що позитивно або негативно впливає на функціонування та розвиток суспільства, психіку й поведінку окремих осіб, політичної еліти та населення загалом, з метою досягнення політичних, воєнних або інших переваг.

Зазначимо, що під час висвітлення певної події зовсім необов'язково, щоб інформація переконала відразу переважну кількість громадян. Як свідчать проведені західними дослідниками дослідження, сприйняття інформації лише 10 % культурного прошарку населення означає “вихід” на все суспільство. Еліта суспільства в такому випадку виступає своєрідними “лідерами поглядів”, які надалі формують громадську думку [5].

Проти нашої держави було розпочато ретельно сплановану інформаційну операцію націлену на армію та населення Російської Федерації, Збройні Сили й населення України, населення сусідніх країн і міжнародну спільноту загалом. Основними формами інформаційного впливу є: усне мовлення; вплив на противника друкованими і образотворчими засобами; вплив за допомогою радіо і телебачення; здійснення впливу за допомогою мережі Інтернет, мобільного зв'язку.

Усне мовлення – це інформаційний вплив, здійснюваний шляхом передачі через станції мовлення різних повідомлень і програм, які безпосередньо сприймають військовослужбовці противника, його цивільне населення, полонені. Об'єктами усного мовлення в загрозливий період звичайно є службовці військ прикордонної охорони ймовірного противника; підрозділи його розвідувальних, інженерних та інших частин, висунутих до державного кордону; мешканці розташованих біля нього населених пунктів;

організовані противником на кордоні скупчення людей, демонстрації, мітинги тощо.

Вплив на противника друківаними засобами здійснюється шляхом розповсюдження друкованої продукції іноземними мовами, а також публікації матеріалів у засобах масової інформації своєї країни і держав-союзників. Ця форма інформаційного впливу має такі важливі особливості, як доступність, наочність, розмаїтість видів, здатність впливати на різноманітні масові аудиторії. Основними видами матеріалів для розповсюдження з метою інформаційного впливу є листівки, газети, журнали і брошури.

Вплив образотворчими засобами – це вплив за допомогою наочних засобів, що несуть сильний емоційний заряд. Для цього використовують художньо оформлені плакати, транспаранти, фотостенди, стінні газети і карикатури, карти, схеми, спеціально організовані виставки, а також інші засоби, наприклад, наклейки, нашивки, сувеніри з відповідною символікою.

Вплив за допомогою радіо та телебачення здійснюється шляхом передачі в ефір через військові й цивільні радіо- і телепередавачі спеціальних радіо- і телепрограм, а також шляхом входження в мережі бойового керування і канали зв'язку противника через військові (корабельні) радіозасоби. Ця форма інформаційного впливу дозволяє оперативно і ефективно охоплювати масові аудиторії в межах радіуса прийому радіо - телемовлення конкретної станції.

Останнім часом учені все більше схиляються до думки про так звані мережеві війни. Інтернаціоналізація комп'ютерної мережі дозволяє поширювати необхідну для агресора інформацію не виходячи із власного кабінету. Слід зазначити, що у 2004р. Міністр оборони Російської Федерації оголосив про початок розробки програми розширення можливостей здійснення кібервійни та залучення до реалізації цієї стратегії провідних інформаційно-технологічних компаній, наукових і навчальних закладів за прикладом США. Російські структури, які здійснюють заходи кібернетичної війни, маскуються під "анонімних хакерів", приватних осіб та організацій ("Кібер Беркут", Anonymous)[6].

До особливих способів і прийомів інформаційного впливу відносяться: дезінформування; маніпулювання; поширення чуток і міфів.

Дезінформування – діяльність спецслужб щодо доведення до противника неправдивої (повністю або частково) інформації, яка зумовлює прийняття ним вигідних для спецслужби рішень та вжиття заходів.

Маніпулювання – це спосіб інформаційного впливу, націлений на зміну напряму активності інших людей, здійснюваний настільки мистецьки, що залишається непоміченим ними. Інформаційні агентства, видавництва, групи блогерів тощо, які певний час не демонстрували своїх проросійських позицій, намагаються сформувати деструктивні

(панічні, депресивні) настрої в Україні ("нам без Росії нікуди дітись", "Росія нас поглине" тощо), створити негативний тренд щодо України та одночасно позитивний тренд щодо дій Росії.

Чутки – це специфічний вид інформації, що з'являється спонтанно серед певних прошарків населення, або розповсюджується спеціально для впливу на суспільну свідомість. Використання чуток в інтересах інформаційної війни – це поширення інформації, вигідної джерелу. Інструментом поширення слугують не тільки окремі активні особи, російське телебачення, але й інформаційні повідомлення, які подаються в друкованій пресі, листівках та передачі місцевих кабельних операторів.

Міф – це така інформація, що пояснює походження й подальше перетворення тих чи інших явищ винятково на основі вигаданих подій. Осмислення людиною навколишньої дійсності за допомогою міфів базується не на наукових знаннях, а на вірі й переконаннях представників конкретної культури, етносу, соціальної групи.

А. Парубій звертає увагу на Латентні (приховані, мережеві) заходи противника. За умов певної стабілізації обстановки та фальшивих заяв щодо мирного врегулювання війни Російська Федерація активно використовує релігійний чинник, виступи (проповіді) священників Української Православної Церкви Московського патріархату про "героїв-ополченців", "священну війну" та "київську хунту" не тільки на Донбасі, а й на Сумщині та Чернігівщині[6].

Висновки й перспективи подальших досліджень

Таким чином, інформаційний вплив є ваговим фактором формування громадської думки населення противника, його союзників і нейтральних держав в ході інформаційної війни. Вплив може здійснюватися як до початку воєнної агресії, так і під час бойових дій з метою послаблення сил противника. Важливість же здійснення такого впливу на противника та організації інформаційної протидії агресії доводять приклади реального життя, які свідчать, що війну можна виграти навіть без єдиного пострілу.

Засоби масової інформації виражають і формують громадську думку, яку прийнято розглядати як колективне судження людей, в якому ставлення до подій і явищ виявляється у формі схвалення, осуду або вимоги. Вони здійснюють свою політичну, управлінську роль у політичній системі шляхом обговорення, підтримки, критики й осуду різних політичних програм, платформ, ідей і пропозицій окремих осіб, громадських формувань, політичних партій, фракцій держави. Засоби масової інформації не лише виконують інформативну функцію (хоча вона має бути основною), але пропагують, можна сказати, нав'язують ідеї, погляди, вчення, політичні програми об'єктам інформаційного впливу і тим самим приймають, участь у соціальному управлінні.

З початком воєнних дій інформаційний вплив зростає, на повну силу починає працювати машина інформації і дезінформації, починаються спроби за допомогою внутрішньої опозиції вкрай загострити національно-етнічні, територіальні, економічні і релігійні протиріччя, розпалити вогнища збройних конфліктів. Агресором переслідується мета створити постійно діючий фронт боротьби усередині країни, обстановку політичного й економічного хаосу, некерованості, приреченості. Інформаційна машина робить розрахунок на те, що психіка людини найбільш уразлива, впливаючи на неї, можна особистий страх перетворити в масове

Література

1. Андреева М. Г. Социальная психология / М. Г. Андреева. – М. : Аспект Пресс, 2001. – 172 с.
2. Теремко В. І. Соціологія: Структура, канали висловлювання та функції громадської думки. [Електронний ресурс] / В. І. Теремко – Режим доступу до ресурсу: <http://www.readbookz.com/books/138.htm>.
3. Конрад Н. І. Сунь-цзы: Трактат о военном искусстве. / Н. И. Конрад. – М., Л., 1950. – 94 с.
4. Нарис теорії і практики / М. Т. Дзюба, Я. М. Жарков, І. О. Ольховой, М. І. Онищук., 2005. – 468 с. 5. **Загрози**

боягузтво, сумніви – у недовіру, роздратування – у лють. Таким чином, розвал держави зсередини стає неминучим.

Для вдосконалення механізму інформаційного впливу на формування громадської думки з використанням новітніх технологій promotion і public relations слід передбачити підготовку фахівців у цих галузях.

На державному рівні розглянути можливість створення єдиного інформаційно-аналітичного центру з питань масових комунікацій і вивчення та формування громадської думки в Україні.

- національній безпеці** України в інформаційній сфері. [Електронний ресурс] – Режим доступу до ресурсу: http://mobile.pidruchniki.com/1163101837009/politologiya/zagrozi_natsionalniy_bezpeki_ukrayini_informatsiyuy_zabezpechennya_informatsiyno-psihologichnoyi_bezpeki.
6. Парубій А. Война России против Украины и мира [Електронний ресурс] / Андрій Парубій // Украинская правда – Режим доступу до ресурсу: www.prawda.com.ua/rus/articles/2014/08/6/7034046.

ИНФОРМАЦИОННОЕ ВЛИЯНИЕ НА ОБЩЕСТВЕННОЕ МНЕНИЕ УКРАИНСКОГО ОБЩЕСТВА

¹Наталья Николаевна Волошина (канд. филос. наук, с.н.с.)

²Сергей Владимирович Череватый (канд. полит. наук, с.н.с.)

¹Военный институт телекоммуникаций и информатизации, Киев, Украина

²Информационное Агентство Государственной пограничной службы Украины, Киев, Украина

В настоящее время против Украины ведется открытая военная агрессия со стороны Российской Федерации, при этом используются разнообразные средства формирования общественного мнения населения разных регионов, направленного на дестабилизацию общественно-политического и экономического положения в государстве. До развязывания агрессии против Украины научные исследования относительно формирования общественного мнения были направлены на обеспечение интересов отдельных партий в предвыборной кампании. В условиях обострения информационного противоборства возникла потребность переосмысления роли информационного влияния в формировании общественного мнения. Сегодня, по существу, на территории Украины ведется информационная война, что обуславливает необходимость исследования механизма формирования общественного мнения средствами информационного влияния в условиях сепаратизма, терроризма и нескрываемой военной агрессии.

В статье раскрыто сущность, содержание и функции общественного мнения. Показано механизм его формирования и влияния на процесс принятия общественно-политических решений. Рассмотрены основные формы, способы и приемы информационного влияния на общественное мнение общества. Охарактеризовано задание информационного влияния противника на общественное мнение украинского общества. Проанализировано механизм формирования общественного мнения разных слоев украинского населения с помощью информационного влияния в условиях современной внутренней и внешней военной агрессии против независимой Украины.

Ключевые слова: общественное мнение; формы общественного мнения; способы и приемы информационного влияния.

INFORMATION INFLUENCE ON UKRAINIAN SOCIETY PUBLIC OPINION

¹Nataliia M. Voloshyna (Candidate of Philosophical Sciences)

²Serhii Volodymyrovych Cherevatyi (Candidate of Political Sciences)

¹Military Institute of Telecommunications and Informatization of State University of Telecommunications, Kyiv, Ukraine

²Information Agency of the State Border Service of Ukraine, Kiev, Ukraine

Currently the Russian Federation is carrying out open military aggression against Ukraine using various means of forming public opinion in different regions in order to destabilize socio-political and economic situation in the country. In peacetime scientific research on the formation of public opinion were aimed at

ensuring interests of certain parties during election campaigns. In the context of information confrontation intensification there is a need to change the role of information influence on forming public opinion. Today, in fact, there is an information war on the territory of Ukraine. Therefore it is important to study the mechanism of public opinion formation by means of information influence under the conditions of separatism, terrorism and open military aggression.

The article touches upon the subject-matter, content and function of public opinion. It also reveals the mechanism of its formation and influence on the process of social and political decision-making. Moreover, the author has analyzed the basic forms, methods and techniques of information influence on public opinion. He has also studied the issues of enemy information influence on public opinion of the Ukrainian society and the mechanism of various sectors of Ukrainian population public opinion formation due to information influence under the conditions of today's internal and external military aggression against independent Ukraine.

Keywords: public opinion; forms; methods and techniques of information influence.

References

- 1. Andreeva M.G.** (2001), Social Psychology. [Social'naja psihologija], Moscow, Aspekt Press, 172 p.
- 2. Teremko V.I.** Sociology: structure, expression and function channels opinion. [Sotsiologhiia: Struktura, kanaly vyslovlivannia ta funktsii hromadskoi dumky], Electronic resource Access to resources: <http://www.readbookz.com/books/138.htm>.
- 3. Konrad N.I.** (1950), Sun Tzu: A treatise on the art of war. [Sun'-czy: Traktat o voennom iskusstve], Moscow, L., 94 p.
- 4. Dziuba M.T.,** Zharkov Ya.M., Olkhovoi I.O., Onyshchuk M.I. (2005), Outline of Theory and Practice, p. 468.
- 5. Threats to Ukraine's** national security in the information sector. [Electronic resource], Access to resources: http://mobile.pidruchniki.com/1163101837009/politologiya/zagrozi_natsionalnyy_bezpeki_ukrayini_informatsiyny_zab_ezpechennya_informatsiyno-psihologichnoyi_bezpeki.
- 6. Parubii A.** Russia's war against Ukraine and of the world [Electronic resource], Ukrainian Truth - Access mode to share: www.pravda.com.ua/rus/articles/2014/08/6/7034046.

Отримано: 04.05.2015 року